ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ SIR GORDON SLYNN

της 26ης Ιουνίου 1986 *

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

Στις 7 Απριλίου 1978 ο Leussink, υπάλληλος της Επιτροπής, επέβαινε αυτοκινήτου της Επιτροπής που οδηγούσε άλλος υπάλληλός της για υπηρεσιακούς λόγους, όταν το όχημα εξέφυγε του ελέγχου, ανατράπηκε πολλές φορές και έπεσε πάνω σε στύλο τροχαίου σήματος στην άκρη του αυτοκινητόδρομου στο Würselen-Broichweiden, στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Ο Leussink τραυματίστηκε σοβαρά και υπέστη μεταξύ άλλων πολλαπλά κατάγματα του κρανίου και των πλευρών, μώλωπες στην κοιλιακή χώρα και στους πνεύμονες με επακολουθήσασα μόλυνση, απώλεια του δεξιού και παραμόρφωση του αριστερού οφθαλμού, απώλεια των αισθήσεων της όσφρησης και της γεύσης, του μυϊκού τόνου στον αριστερό βραχίονα και 6 τετραγωνικών εκατοστών δέρματος της κεφαλής. Παρέμεινε σε κώμα επί τρίμηνο.

Στις 19 Νοεμβρίου 1982 και βάσει του άρθρου 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως και της ρυθμίσεως περί ασφαλίσεως των υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά των κινδύνων επαγγελματικών ασθενειών και ατυχημάτων, η Επιτροπή πληροφόρησε τον Leussink ότι ο γιατρός της αναγνώρισε τα τραύματά του ως συνιστώντα μόνιμη αναπηρία ποσοστού 50 %.

Στις 5 Απριλίου 1983 ο Leussink ζήτησε από την Επιτροπή αποζημίωση 5 εκατομμυρίων βελγικών φράγκων λόγω ηθικής βλάβης. Δεδομένου ότι δεν έλαβε απάντηση, υπέβαλε ένσταση στις 3 Νοεμβρίου 1983 και πάλι όμως δεν έλαβε απάντηση.

Με υπηρεσιακό σημείωμα της 25ης Απριλίου 1984 πληροφορήθηκε ότι ο γιατρός της Επιτροπής αύξησε το ποσοστό της μόνιμης μερικής αναπηρίας σε 65 %. Η τροποποίηση αυτή δεν ικανοποίησε τον Leussink ο οποίος ζήτησε γνωμάτευση της ιατρικής επιτροπής του άρθρου 23 της ασφαλιστικής ρύθμισης.

Η αγωγή στην υπόθεσή του (υπόθεση 136/84) κατατέθηκε στις 23 Μαΐου 1984. Ο ενάγων ζητεί την ακύρωση της σιωπηρής απόφασης με την οποία απορρίφθηκαν η αίτηση και η ένσταση που είχε υποβάλει κατά τον κανονισμό υπηρεσιακής καταστάσεως· ζητεί επίσης αποζημίωση 5 εκατομμυρίων βελγικών φράγκων για την ηθική βλάβη που υπέστη συνεπεία του ατυχήματος, εντόκως προς 5 % ετησίως, από 5ης Απριλίου 1983 μέχρις εξοφλήσεως, καθώς και τα σχετικά έξοδα. Δεδομένου ότι έλαβε τον μισθό του και τα ιατρικά έξοδα δεν ανακύπτει ζήτημα υλικής ζημίας.

Ο ενάγων ισχυρίζεται ουσιαστικά ότι το επίδομα αναπηρίας που του χορηγήθηκε βάσει της ασφαλιστικής ρυθμίσεως δεν αρκεί να αντισταθμίσει τις τραγικές συνέπειες που είχε το ατύχημά του στην επαγγελματική, οικογενειακή και κοινωνική ζωή του. Η προσωπικότητά του μεταβλήθηκε. Έχασε την εμπιστοσύνη του στην εργασία του και κάθε ελπίδα προαγωγής. Οι προσωπικές του σχέσεις με τη σύζυγό του και τα τέκνα του επηρεάστηκαν σοβαρά. Δεν μπορεί πλέον να επιδοθεί σε κοινωνικές δραστηριότητες ή σπορ και να χαρεί το καλό φαγητό ή κρασί.

* Μετάφραση από τα αγγλικά.

Η αγωγή στην υπόθεση 169/83 ασκήθηκε αυτοδικαίως από τη σύζυγό του και από αμφότερους ως νόμιμους αντιπρόσωπους των τεσσάρων τέκνων τους, ένα από τα οποία (Monica) ενηλικιώθηκε και συνεχίζει αυτοδικαίως την αγωγή. Το Δικαστηρίο καλείται να επιδικάσει αποζημίωση τριών εκατομμυρίων βελγικών φράγκων στην Leussink και ενός εκατομμυρίου βελγικών φράγκων σε καθένα από τα τέσσερα τέκνα (εντόκως προς 12 % από 5ης Απριλίου 1983 μέχρις εξοφλήσεως), καθώς και τα δικαστικά έξοδα και να ακυρώσει τη σιωπηρή απόφαση της απορρίψεως της αιτήσεως που υπέβαλαν στις 5 Απριλίου 1983 και της ενστάσεως που υπέβαλαν στη συνέχεια, με τις οποίες ζητούσαν αποζημίωση και στις οποίες δόθηκε απάντηση.

Η περίπτωση των τελευταίων είναι αντίστοιχη της περίπτωσης του Leussink· η σύζυγός του και τα τέκνα του υπέστησαν και αυτοί ηθική βλάβη λόγω των επιπτώσεων που είχε το ατύχημα στο σύζυγο και πατέρα τους. Έχασαν τη χαρά της ομαλής οικογενειακής ζωής, πράγματι δε ο Leussink τους εγκατέλειψε για κάποιο χρονικό διάστημα και εγκαταστάθηκε σε άλλο μέρος, ενώ τηρούσε αρνητική, αν όχι επιθετική, στάση έναντι της συζύγου του. Τα τέκνα υπέστησαν σωματικές ή ψυχολογικές επιπτώσεις και διαταράχθηκε η εργασία τους στο σχολείο.

Οι δύο υποθέσεις συνεκδικάζονται προς διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και έκδοση κοινής αποφάσεως.

Υπόθεση 136/84

Ο Leussink στηρίζει την αγωγή του σε τέσσερα σημεία:

α) στον κανονισμό υπηρεσιακής καταστάσεως και συγκεκριμένα στο άρθρο 24·

β) στη γενική υποχρέωση πρόνοιας και στο καθήκον αγωγής που υπέχει ο εργοδότης έναντι των υπαλλήλων του·

γ) στην αρχή του δικαίου ότι η παράνομη πράξη ή παράλειψη της διοίκησης («faute de service» — υπηρεσιακό πταίσμα) θεμελιώνει αξίωση αποκαταστάσεως της ζημίας που προκύπτει·

δ) στο άρθρο 215, δεύτερη παράγραφος, της Συνθήκης ΕΟΚ.

Η Επιτροπή ισχυρίστηκε ότι η αγωγή είναι απαράδεκτη λόγω του ότι το αίτημα έχει το ίδιο αντικείμενο με το αίτημα αποζημιώσεως κατά τον κανονισμό υπηρεσιακής καταστάσεως επί του οποίου η διαδικασία δεν είχε περατωθεί κατά το χρόνο ασκήσεως της αγωγής.

Πράγματι η διαδικασία εκείνη περατώθηκε μετά την ημερομηνία ασκήσεως της αγωγής και πριν από την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Με έγγραφο της 20ής Νοεμβρίου 1985 η Επιτροπή πληροφόρησε τον Leussink ότι η ιατρική επιτροπή καθόρισε το ποσοστό της μόνιμης μερικής «ανικανότητας προς εργασία» σε 75 %· του τοποθετήθηκε τεχνητός οφθαλμός που χρειάζεται αντικατάσταση κατά περιόδους· θα χρειαζόταν ιατρική και ψυχολογική θεραπεία επί τρία έτη· η κατάσταση της υγείας του δεν θα παρουσίαζε «εμφανή βελτίωση στο μέλλον». Στο έγγραφο αναφέρονται οι λεπτομέρειες του καθορισμού του ποσοστού 75 %· περιλαμβάνεται ποσοστό 10 % για ψυχολογική και ηθική βλάβη. Κατά συνέπεια ο Leussink έλαβε περαιτέρω το ποσό των 967 206 βελγικών φράγκων, οπότε το συνολικό ποσό που του κατεβλήθη λόγω αναπηρίας στο σχετικό διάστημα κατά την ασφαλιστική ρύθμιση ανήλθε σε 7 254 042.

Το ερώτημα εξακολουθεί να παραμένει αν το αίτημα του ενάγοντος είναι απαράδεκτο λόγω του ότι το άρθρο 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως αποκλείει κάθε άλλη αξίωση αποζημιώσεως για μη υλική ζημία. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι η περίπτωση είναι

ανάλογη με την περίπτωση του « forfait de pension » που χορηγείται κατά το γαλλικό δίκαιο έναντι αξιώσεως για γενική αποζημίωση. Ο αιτών συμψηφίζει την απώλεια της ευκαιρίας να λάβει μεγαλύτερο ποσό με το γεγονός ότι δεν υποχρεούται να αποδείξει πταίσμα. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι αυτό προκύπτει από την οικονομία του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως και της ασφαλιστικής ρυθμίσεως.

Δεν υπάρχει ρητή σχετική διάταξη στον εν λόγω κανονισμό και στην εν λόγω ρύθμιση. Καίτοι ευσταθεί κάπως το επιχείρημα ότι ο υπάλληλος ωφελείται από το ότι δεν υποχρεούται να αποδείξει πταίσμα και γνωρίζει τη βάση επί της οποίας χορηγείται η αποζημίωση, δεν νομίζω ότι ο κανονισμός υπηρεσιακής καταστάσεως και η ασφαλιστική ρύθμιση, προβλέποντας τη χορήγηση αποζημιώσεως, αποκλείουν σιωπηρώς κάθε περαιτέρω αξίωση. Συγκεκριμένα νομίζω ότι υπάρχουν ενδείξεις για το αντίθετο.

Πρώτον, οι παροχές που καταβάλλονται δυνάμει του άρθρου 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως στηρίζονται σε ποσοστό του βασικού μισθού του υπαλλήλου. Το ποσό που χορηγείται σε περίπτωση μόνιμης ολικής αναπηρίας είναι το οκταπλάσιο του βασικού μισθού των 12 μηνών πριν από το ατύχημα: σε περίπτωση μόνιμης μερικής αναπηρίας καταβάλλεται μέρος του ποσού αυτού σύμφωνα με τον πίνακα που ισχύει για τις συγκεκριμένες βλάβες. Επομένως ένας υψηλόβαθμος υπάλληλος (π.χ. Α 1) λαμβάνει ως αποζημίωση πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από το χαμηλόβαθμο υπάλληλο (π.χ. D 1).

Η ρύθμιση αυτή είναι σαφώς γενναιόδωρη και στις περισσότερες περιπτώσεις η αποζημίωση είναι αρκετή ακόμη και για το χαμηλόβαθμο υπάλληλο καθότι καλύπτει το ποσό που θα εχορηγείτο αν υπήρχε αξίωση αποζημιώσεως. Ωστόσο δύο άτομα που ζητούν αποκατάσταση της ηθικής βλάβης για τις ίδιες ζημίες. (αντίθετα με την αποζημίωση κατά τον κανονισμό υπηρεσιακής καταστάσεως) θα πρέπει καταρχήν να λάβουν το ίδιο ποσό· η αποζημίωσή τους δεν θα διαφέρει μόνο και μόνο επειδή διαφέρουν οι μισθοί τους. Νομίζω λοιπόν ότι εφόσον μπορεί να αποδειχθεί ευθύνη για παράνομη πράξη, υπάρχει καταρχήν αξίωση αποζημιώσεως, οπότε το Δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει την προσήκουσα αποζημίωση. Έτσι ο υπάλληλος Α 1 δεν θα λάβει ενδεχομένως περισσότερα διά της οδού της αγωγής αποζημιώσεως των όσων θα ελάμβανε ως αποζημίωση κατά την ασφαλιστική ρύθμιση, η αποζημίωση όμως του υπαλλήλου D 1 πρέπει να αυξηθεί ώστε να καλύπτει τις αντίστοιχες ζημίες. Η περίπτωση της πραγματικής μειώσεως των μισθών αποτελεί και έναν άλλο λόγο για τον οποίο το Δικαστήριο θα πρέπει να έχει πάντως την αρμοδιότητα να επιδικάσει περαιτέρω αποζημίωση εφόσον ενδείκνυται.

Κατά τη γνώμη μου, εξάλλου, το πνεύμα της ασφαλιστικής ρυθμίσεως είναι σαφώς ότι η καταβολή της αποζημιώσεως δεν αποκλείει την αξίωση αποζημιώσεως κατά τρίτων. Δυνάμει του άρθρου 8 της ασφαλιστικής ρυθμίσεως, το θύμα οφείλει να υποκαταστήσει τις Κοινότητες στα δικαιώματά του « μέχρι του ποσού των « πλεονεκτημάτων, επιδομάτων και αποδόσεων των ιατρικών εξόδων » που προβλέπει η ασφαλιστική ρύθμιση. Τα υπόλοιπα ποσά παραμένουν δικά του. Ομοίως το άρθρο 9 δίνει στο θύμα το δικαίωμα προτεραιότητας ως προς τα ποσά που καταβάλλονται από τρίτους κατόπιν δίκης που έχει κινήσει το ίδιο και το όργανο στο οποίο ανήκει, κατά το μέτρο που απαιτείται να αυξηθούν τα καταβληθέντα δυνάμει του άρθρου 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως πλεονεκτήματα ώστε να ανέλθει η αποζημίωση στο ποσό « που καθόρισε το Δικαστήριο ενώπιον του οποίου ήχθη η υπόθεση ». Κατά τη γνώμη μου το γεγονός ότι ο υπάλληλος ωφελείται από την υπαγωγή του σε σύστημα ασφαλίσεως που στηρίζεται σε εισφορές δεν του στερεί τη δυνατότητα να

ζητήσει αποζημίωση από το όργανο στο οποίο υπηρετεί όπως θα μπορούσε να το πράξει έναντι τρίτων.

Νομίζω λοιπόν ότι η οικονομία του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως και της ασφαλιστικής ρύθμισης δεν αποκλείει την αξίωση προς αποζημίωση ακόμη και αν έχει καταβληθεί αποζημίωση βάσει του άρθρου 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως. Εννοείται ότι η αποζημίωση δεν μπορεί να επιδικάζεται κατά σώρευση με τη χορηγούμενη δυνάμει του άρθρου 73· μπορεί να επιδικάζεται μόνο κατά το μέρος που απαιτείται να αυξηθεί η εν λόγω αποζημίωση ώστε να καλύπτει τις αντίστοιχες ζημίες.

Ούτε μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι δυνατό να συναχθεί γενική αρχή από τη συγκριτική μελέτη του δικαίου των κρατών μελών που αποκλείουν αυτή την αξίωση. Η πρακτική ποικίλλει σε μεγάλο βαθμό στα κράτη μέλη — σε μερικά αποκλείεται η χορήγηση περαιτέρω αποζημιώσεως, σε άλλα επιτρέπεται, ενώ άλλα δεν έχουν σύστημα ασφαλίσεως κατά ατυχημάτων παραπλήσιο του προβλεπομένου από το άρθρο 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως.

Νομίζω λοιπόν ότι είναι απορριπτέος ο ισχυρισμός της Επιτροπής ότι η αγωγή είναι απαράδεκτη.

Εξάλλου βάσει των αποφάσεων του Δικαστηρίου στις υποθέσεις 9/75 (Meyer-Burckhardt κατά Επιτροπής, ECR 1975, σσ. 1171, 1181), 48/76 (Reinarz κατά Επιτροπής και Συμβουλίου, ECR 1977, σσ. 291, 298) και 131/81 (Berti κατά Επιτροπής, Συλλογή 1982, σσ. 3493, 3503), δεδομένου ότι η αξίωση πηγάζει κυρίως από τη σχέση εργασίας δεν θεμελιώνεται στο άρθρο 215 της Συνθήκης αλλά μόνο στο άρθρο 179 και στα άρθρα 90 και 91 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως καίτοι « στην ουσία δεν υπάρχει διαφορά διότι είναι σαφές ότι το Δικαστήριο έχει, κατά τη διαδικασία του άρθρου 179, την ίδια αρμοδιότητα να επιδικάσει αποζημίωση όπως και στη διαδικασία του άρθρου 178 », όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας Warner στις προτάσεις του στην υπόθεση 9/75 (Meyer-Burckhardt, σ. 1189).

Δεδομένου ότι οι αρχές που ισχύουν για τις αγωγές λόγω εξωσυμβατικής ευθύνης είναι παρόμοιες ανεξαρτήτως του αν η αγωγή στηρίζεται στο άρθρο 179 της Συνθήκης ΕΟΚ ή στα άρθρα 178 και 215, νομίζω ότι τα επιχειρήματα που προβάλλουν οι διάδικοι βάσει του άρθρου 215 πρέπει να εξεταστούν στο πλαίσιο του άρθρου 179. Έτσι είναι σαφές, όπως παρατήρησε ο γενικός εισαγγελέας Warner στην υπόθεση Meyer-Burckhardt (σ. 1190), ότι για να λάβει αποζημίωση ο ενάγων πρέπει να αποδείξει τρία τινά: 1) ότι υπέστη ζημία· 2) ότι η ζημία προήλθε από τη συμπεριφορά του εναγομένου οργάνου· και 3) ότι η συμπεριφορά υπήρξε παράνομη. Δεδομένου ότι το Δικαστήριο έχει απεριόριστη αρμοδιότητα μπορεί να χορηγήσει αποζημίωση κατά την κρίση του (βλ. π.χ. συνεκδικασθείσες υποθέσεις 10 και 47/72, di Pillo κατά Επιτροπής, ECR 1973, σ. 763).

Ο ενάγων δέχθηκε κατά τη συζήτηση ότι οφείλει να αποδείξει το πταίσμα και ότι δεν μπορεί να επικαλεστεί την αρχή της απόλυτης ή αντικειμενικής ευθύνης. Νομίζω ότι έπραξε ορθώς. Το αν πάντως υπάρχει ευθύνη θα κριθεί κατά το κοινοτικό δίκαιο. Το επιχείρημα που πρόβαλε η Επιτροπή βάσει του άρθρου 215, το οποίο θεωρώ ως προβληθέν στο πλαίσιο του άρθρου 179, ότι δηλαδή το ζήτημα αυτό θα πρέπει να κριθεί κατά το γερμανικό δίκαιο που φέρεται ως lex loci delicti commissi, είναι, νομίζω, εσφαλμένο. Δεν γεννάται θέμα παραπομπής στο γερμανικό δίκαιο τη στιγμή που η αξίωση διέπεται από την ίδια τη Συνθήκη.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο ενάγων υπέστη ζημία εν προκειμένω. Επομένως το ζήτημα είναι αν αποδεικνύεται παράνομη συμπεριφορά της Επιτροπής και αν η ζημία που υπέστη ο ενάγων οφείλεται σ' αυτή τη συμπεριφορά.

Νομίζω ότι η Επιτροπή όφειλε να επιδείξει εύλογη επιμέλεια έναντι των υπαλλήλων της κατά την προμήθεια αυτοκινήτου που χρησιμοποιείται για υπηρεσιακούς σκοπούς· θα υπείχε ευθύνη αν απεδεικνύετο ότι δεν επέδειξε την απαιτούμενη επιμέλεια κατά την επιλογή και τη συντήρηση του αυτοκινήτου ή των ανταλλακτικών του ή αν ο υπάλληλος της Επιτροπής που οδηγούσε το αυτοκίνητο επέδειξε αμέλεια.

Οι γερμανικές αρχές διαπίστωσαν ότι το ατύχημα οφείλεται στη φθορά του πέλματος του οπισθίου τροχού που προκάλεσε διαφυγή αέρος, οπότε το αυτοκίνητο το οποίο εκινείτο με ταχύτητα 140 χλμ. την ώρα γλίστρησε και ανετράπη. Η τεχνική έκθεση επί του ατυχήματος αναφέρει έξι πιθανούς λόγους της φθοράς του ελαστικού:

1) ο τροχός δεν ήταν επαρκώς φουσκωμένος,

2) ο τύπος του τροχού που χρησιμοποιήθηκε ήταν ακατάλληλος για τόσο μεγάλη ταχύτητα,

3) σκωρίαση του μεταλλικούσκελετού λόγω μηχανικών ελαττωμάτων,

4) ανεπαρκής αντίσταση του μίγματος του ελαστικού σε μεγάλες πιέσεις,

5) μηχανική βλάβη της χαλύβδινης ζώνης,

6) ακατάλληλος συνδυασμός ελαστικού και τροχού.

Στις γραπτές παρατηρήσεις δεν γίνεται λόγος για αμέλεια του οδηγού κατά την οδήγηση. Κατά τη συζήτηση αναφέρθηκε ότι πριν από το ατύχημα ακούστηκε θόρυβος που θα έπρεπε να εμβάλει σε ανησυχία τον οδηγό ως προς πιθανό κίνδυνο. Ο ενάγων δεν μπορεί να προβάλει αυτό το επιχείρημα· εν πάση περιπτώσει δεν υπάρχουν σχετικές αποδείξεις.

Αναφέρεται εξάλλου ότι το εν λόγω ελαστικό δεν ήταν εγκεκριμένο από τον κατασκευαστή και δεν θα είχε γίνει δεκτό από τις γερμανικές αρχές. Δεν νομίζω ότι αυτό αρκεί να αποδείξει έλλειψη επιμέλειας, δεδομένου ότι δεν αποδεικνύεται ότι οι κατασκευαστές δεν ενέκριναν αυτόν τον τύπο ελαστικού. Το ελαστικό αυτό ήταν «χειμερινό ελαστικό χιονιού». Δεν νομίζω ότι συνιστά παράβαση του καθήκοντος επιμελείας το γεγονός ότι στις 7 Απριλίου χρησιμοποιόταν ακόμη αυτό το ελαστικό, δεδομένου ότι προφανώς τα λάστιχα αλλάζονται στην πράξη μία εβδομάδα αργότερα, εν πάση περιπτώσει δε το αυτοκίνητο χρησιμοποιείται σε περισσότερα κράτη μέλη της Κοινότητας. Υπ' αυτές τις συνθήκες δεν αποδεικνύεται ότι αυτό ήταν επικίνδυνο.

Αναφέρθηκε περαιτέρω ότι οι φωτογραφίες του αυτοκινήτου μετά το ατύχημα δείχνουν ότι το ελαστικό ήταν ίσως αναγομωμένο. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι δεν χρησιμοποιεί αναγομωμένα ελαστικά. Είτε βάσιμος είτε αβάσιμος, ο ισχυρισμός αυτός είναι άνευ σημασίας και δεν αποδεικνύεται. Ούτε μπορεί να λεχθεί ότι η ταχύτητα των 140 χλμ. την ώρα ήταν πολύ μεγάλη για την πίεση του ελαστικού.

Εξάλλου αναφέρθηκε ότι είχε πράγματι φθαρεί το πέλμα του οπίσθιου δεξιού ελαστικού του αυτοκινήτου. Κανονικά αυτό δεν συμβαίνει αν καταβληθεί επιμέλεια κατά την επιλογή, τον έλεγχο και τη συντήρηση του ελαστικού. Δέχομαι το επιχείρημα του ενάγοντος ότι υπάρχει ένδειξη παραβιάσεως του καθήκοντος επιμελείας, ότι ο κατάλληλος

έλεγχος θα είχε πιθανώς αποκαλύψει το ελάττωμα στο πέλμα του ελαστικού πριν από το ατύχημα καίτοι ο οδηγός δεν μπορούσε να το προσέξει ενώ οδηγούσε. Η Επιτροπή δεν προσκόμισε κανένα στοιχείο προς αντίκρουση της ενδείξεως η οποία προβάλλεται εναντίον της, σαφώς κατά τη γνώμη μου, με τις γραπτές παρατηρήσεις. Αν η Επιτροπή αποδείκνυε πότε και από ποιον αγοράστηκε το ελαστικό, πότε έγινε ο έλεγχος και ποιο ήταν το αποτέλεσμα, θα αντέστρεφε ίσως την εις βάρος της αυτή ένδειξη. Η μαρτυρία του σταθμού επισκευής ή του αρμόδιου υπαλλήλου της Επιτροπής που προέβη στη συντήρηση ή στον έλεγχο θα ήταν ίσως επαρκής να αντικρούσει την ένδειξη αυτή. Τέτοια μαρτυρία δεν υπάρχει και η ένδειξη δεν αντικρούστηκε.

Η σωματική βλάβη γίνεται δεκτό ότι οφείλεται στο ατύχημα. Υποστηρίχθηκε όμως ότι η ψυχολογική βλάβη και η απώλεια του συναισθήματος της χαράς της ζωής δεν οφείλονται στο ατύχημα. Ο ισχυρισμός αυτός στηρίζεται σε βραχείες αναφορές της ιατρικής έκθεσης στα προβλήματα που είχε ο Leussink με τον προϊστάμενό του και τη σύζυγό του πριν από το ατύχημα. Δεν νομίζω ότι αυτά αρκούν να εξηγήσουν τα χαρακτηριστικά που εμφανίζει ήδη η προσωπικότητα του Leussink. Εν πάση περιπτώσει είναι νομίζω αναμφισβήτητο ότι τα χαρακτηριστικά αυτά ακόμη και αν δεν προκλήθηκαν από το ατύχημα, επιδεινώθηκαν σοβαρά συνεπεία αυτού. Νομίζω ότι ο αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της αμέλειας και της ζημίας που προβάλλεται αποδεικνύεται σαφώς.

Στη συνέχεια ο ενάγων ισχυρίζεται ότι η ζημία που υπέστη δεν καλύπτεται από την αποζημίωση που προβλέπει ο κανονισμός υπηρεσιακής καταστάσεως και η ασφαλιστική ρύθμιση. Έχει επομένως το δικαίωμα να λάβει πλήρη αποζημίωση. Σχετικώς επικαλείται τη διάκριση του βελγικού δικαίου μεταξύ ψυχολογικής βλάβης (που καλύπτεται από την ασφαλιστική ρύθμιση) και «ηθικής βλάβης» που δεν καλύπτεται.

Η Επιτροπή παρατηρεί ότι η αποζημίωση καταβλήθηκε εν προκειμένω δυνάμει των άρθρων 12 και 14 της ασφαλιστικής ρύθμισης σε συνδυασμό με το άρθρο 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως και ότι, καίτοι το άρθρο 12 αφορά την αναπηρία η οποία επηρεάζει την ικανότητα προς εργασία, το άρθρο 14 επιτρέπει την αποζημίωση για το επίδικο είδος βλάβης.

Δεν δέχομαι το επιχείρημα του ενάγοντος σ' αυτό το σημείο. Το άρθρο 14 της ασφαλιστικής ρύθμισης επιτρέπει την καταβολή αποζημιώσεως για «οποιαδήποτε βλάβη ή μόνιμη παραμόρφωση η οποία, καίτοι δεν επηρεάζει την ικανότητα του υπαλλήλου προς εργασία, συνιστά σωματικό ελάττωμα και έχει δυσμενή επίπτωση στις κοινωνικές του σχέσεις». Έχω τη γνώμη ότι η διάταξη αυτή καλύπτει την απώλεια του συναισθήματος της χαράς της ζωής και τις δυσχέρειες στις προσωπικές και κοινωνικές σχέσεις που προκάλεσε το ατύχημα και οι οποίες προβάλλονται εν προκειμένω. Όπως ισχυρίζεται η Επιτροπή, από την υπόθεση 152/77 (Β. κατά Επιτροπής, ECR 1979, σ. 2819), προκύπτει ότι τα ωφελήματα που προβλέπονται στο άρθρο 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως δεν περιορίζονται στις οικονομικές συνέπειες του ατυχήματος. Η Επιτροπή μπορούσε λοιπόν να αποζημιώσει τον ενάγοντα για την επίδικη απώλεια σύμφωνα με τον κανονισμό υπηρεσιακής καταστάσεως και με το άρθρο 14 της ασφαλιστικής ρύθμισης, πράγμα που έπραξε —

όπως προκύπτει σαφώς από το τελευταίο στοιχείο της αναλυτικής εκτίμησης του ποσοστού 75 % στο οποίο αναφέρθηκα — καίτοι όταν έγινε δεκτό το ποσοστό 65 % η Επιτροπή εννόησε εσφαλμένα τη μνεία του γιατρού « φυσιολογική » (physiological) βλάβη ως « ψυχολογική » βλάβη.

Δεδομένου ότι δεν προβάλλεται αξίωση για απώλεια μελλόντων μισθών λόγω ενδεχομένης προαγωγής ή για τις καθαρά σωματικές βλάβες, το ζήτημα είναι αν το ποσό των 967 206 βελγικών φράγκων αποτελεί πρόσφορη αποζημίωση για την επίδικη βλάβη. Η Επιτροπή αντικρούει το αίτημα των 5 εκατομμυρίων βελγικών φράγκων ως « αυθαίρετο » και μη στηριζόμενο σε υπολογισμό. Νομίζω ότι το ποσό αυτό δεν μπορεί να υπολογιστεί παρά μόνο κατ' εκτίμηση· το ζήτημα είναι αν αρκεί το ποσό του ενός εκατομμυρίου περίπου ή αν το ποσό των 6 εκατομμυρίων (1 εκατομμύριο συν 5 εκατομμύρια) είναι πολύ υψηλό.

Η εκτίμηση αυτού του είδους δεν είναι ποτέ εύκολη δεδομένου κυρίως ότι δεν υπάρχουν προηγούμενες αποφάσεις στο κοινοτικό δίκαιο. Θα έλεγα ότι ορισμένα από τα στοιχεία από το ποσοστό 75 % (π.χ. απώλεια ενός οφθαλμού, διατάραξη των αισθήσεων της όσφρησης και της γεύσης) εμπίπτουν εν μέρει στην έννοια της « ηθικής βλάβης » που προβάλλει ο ενάγων, πέραν του ποσοστού 10 % για « ψυχολογική και μη υλική βλάβη ». Εξάλλου, ο κλονισμός της οικογενειακής του ζωής, η γενική απώλεια του συναισθήματος της χαράς της ζωής και της εργασίας, καθώς και οι άλλες ψυχολογικές και προσωπικές διαταραχές, που προβάλλει ο ενάγων (οι οποίες περιγράφονται στη δικογραφία και τις οποίες δεν θεωρώ αναγκαίο ή σκόπιμο να περιγράψω λεπτομερώς στις προτάσεις αυτές) είναι νομίζω σοβαρά στοιχεία. Δεν νομίζω ότι καλύπτονται επαρκώς από την κατά το ασφαλιστικό σύστημα αποζημίωση. Ακόμη και αν ληφθούν υπόψη οι άλλες παροχές, νομίζω ότι η αποζημίωση λόγω « ψυχολογικής και ηθικής βλάβης » θα πρέπει να είναι της τάξεως των τριών εκατομμυρίων. Αν αφαιρεθεί το ποσό των 967 206 βελγικών φράγκων το οποίο έλαβε ο ενάγων ως αποζημίωση κατά τις ασφαλιστικές διατάξεις νομίζω ότι είναι πρόσφορη και δίκαιη η επιδίκαση περαιτέρω αποζημιώσεως 2 εκατομμυρίων βελγικών φράγκων εν προκειμένω.

Δεν δέχομαι το αίτημα που στηρίζει ο ενάγων στο άρθρο 24 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως. Κατά τη γνώμη μου η Επιτροπή ορθώς υποστηρίζει ότι αυτό ισχύει μόνο στις αξιώσεις έναντι τρίτων.

Εφόσον ευδοκιμήσει το αίτημα αποζημιώσεως του Leussink δεν νομίζω ότι είναι σκόπιμη η ακύρωση της σιωπηρής απόφασης με την οποία απορρίφθηκε η από 5 Απριλίου 1983 αίτησή του ή η από 3 Νοεμβρίου 1983 ένστασή του.

Υπόθεση 169/83

Η Επιτροπή ομολογεί το παραδεκτό της αγωγής αυτής. Οι ισχυρισμοί περί πταίσματος στηρίζονται στην ίδια βάση. Η Επιτροπή αρνείται ότι υπήρξε πταίσμα και ότι υπάρχει αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ του ατυχήματος και της απώλειας. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το είδος της επίδικης απώλειας καλύπτεται εν πάση περιπτώσει από τον κανονισμό υπηρεσιακής καταστάσεως και ότι αυτό αποκλείει περαιτέρω αξιώσεις της οικογένειας.

Έχω τη γνώμη ότι το αίτημα αυτό, αντίθετα με το αίτημα του Leussink, ορθώς υποβάλλεται βάσει του άρθρου 178 και 215 της Συνθήκης δεδομένου ότι αφορά ανεξάρτητη ζημία της οικογένειας και όχι διαφορά μεταξύ υπαλλήλου και του οργάνου στο οποίο ανήκει. Δεν νομίζω εξάλλου ότι το αίτημα αυτό είναι απαράδεκτο για τους λόγους για τους οποίους απορρίφθηκαν τα αιτήματα στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 114, 115, 116 και 117/79 (Fournier κατά Επιτροπής, ECR 1980, σ. 1529). Στις υποθέσεις εκείνες η αξίωση της

οικογένειας αφορούσε κυρίως τη συμπεριφορά οργάνου η οποία επηρέασε την πρόοδο της σταδιοδρομίας του Fournier. Το Δικαστήριο θεώρησε την περίπτωση ως απόπειρα καταστρατήγησης της διαδικασίας που προβλέπεται για την αμφισβήτηση των όρων εργασίας του υπαλλήλου. Εν προκειμένω η αξίωση αφορά τελείως διακεκριμένη ζημία που συνίσταται στον κλονισμό της οικογενειακής σχέσης που υπέστη η οικογένεια λόγω του ατυχήματος.

Η γνώμη μου είναι ότι το αίτημα αυτό είναι παραδεκτό.

Δέχομαι ότι κλονίστηκε η ζωή της οικογένειας και ότι ανέκυψαν τα ψυχολογικά και σχολικά προβλήματα που προβάλλουν οι ενάγοντες. Τίποτα δεν δείχνει ότι πρόκειται για υπερβολή. Είναι επίσης σαφές ότι το πρόβλημά τους απορρέει από τις επιπτώσεις που είχε επί του Leussink το ατύχημα, το οποίο οφείλεται στην παράβαση του καθήκοντος επιμελείας εκ μέρους της εναγομένης. Εξάλλου δεν νομίζω ότι το κοινοτικό δίκαιο αναγνωρίζει ή οφείλει να αναγνωρίσει ότι είναι δυνατόν να συμψηφιστούν όλες οι συνέπειες που μπορεί να θεωρηθεί ότι απορρέουν έμμεσα από παράνομη πράξη. Καίτοι οι άμεσες συνέπειες μπορούν να συμψηφιστούν, δεν ισχύει το ίδιο και για τις συνέπειες αυτών των συνεπειών. Πρέπει να καθοριστεί το όριο πέραν του οποίου παύει η ευθύνη του εναγομένου. Πέραν αυτού του ορίου οι συνέπειες είναι πολύ μακρινές. Εν προκειμένω η βλάβη την οποία προβάλλει η οικογένεια δεν προέκυψε από την παράβαση καθήκοντος ή το ατύχημα. Οφείλεται στις συνέπειες που είχε το ατύχημα επί του Leussink. Δεν νομίζω ότι η προβαλλόμενη βλάβη είναι του είδους που γεννά εξωσυμβατική ευθύνη δυνάμει των άρθρων 178 και 215 της Συνθήκης. Κατά τη γνώμη μου πρόκειται για πολύ μακρινή συνέπεια. Θεωρώ λοιπόν αβάσιμο το αίτημα.

Τόκοι

Ο Leussink ζητεί τόκους προς 12 % ετησίως από 5 Απριλίου 1983, ημερομηνία υποβολής της αιτήσεώς του στην Επιτροπή για την αποζημίωση που ζητεί με την υπό κρίση αγωγή. Δεν έχει προβληθεί άλλη ημερομηνία για την έναρξη υπολογισμού των τόκων καίτοι υπάρχουν και άλλες σχετικές ημερομηνίες: η ημερομηνία του ατυχήματος (7 Απριλίου 1978), η ημερομηνία αποτιμήσεως των βλαβών (4 Οκτωβρίου 1980 όπως καθορίστηκε τελικά από την ιατρική επιτροπή), η ημερομηνία υποβολής της ενστάσεως κατά το άρθρο 90, παράγραφος 2, του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως (3 Νοεμβρίου 1983), η ημερομηνία καταθέσεως της αγωγής στο Δικαστήριο (23 Μαΐου 1984) ή η ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως στην υπό κρίση υπόθεση. Καμιά από αυτές τις ημερομηνίες δεν επιβάλλεται αναμφισβήτητα αφ' εαυτής.

Όσον αφορά τα αιτήματα που προβάλλονται βάσει του άρθρου 73 του κανονισμού υπηρεσιακής καταστάσεως, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι ο ενάγων οφείλει να αποδείξει ότι η καθυστέρηση στην καταβολή της παροχής συνιστά παράνομη πράξη ή παράλειψη του οργάνου που του προξένησε τη ζημία (υπόθεση 101/74, Kurrer κατά Συμβουλίου, ECR 1976, σ. 259· υπόθεση 115/76, Leonardini κατά Επιτροπής, ECR 1978, σ. 735· και υπόθεση 152/77 Β. κατά Επιτροπής, ECR 1979, σ. 2819).

Εδώ δεν πρόκειται πάντως για παροχή κατά τον κανονισμό υπηρεσιακής καταστάσεως αλλά για αποζημίωση, οπότε η νομολογία αυτή δεν ισχύει αμέσως εν προκειμένω. Αν θεωρηθεί ότι ισχύει, δεν νομίζω ότι η Επιτροπή διέπραξε πταίσμα καταβάλλοντας τα

σχετικά ποσά με την πάροδο των ετών βάσει των ιατρικών γνωματεύσεων που διέθετε.

Όσον αφορά τις αξιώσεις αποζημιώσεως κατά τα άρθρα 178 και 215 της Συνθήκης, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η υποχρέωση καταβολής τόκων γεννάται από την έκδοση της αποφάσεως του Δικαστηρίου δεδομένου ότι τότε αναγνωρίζεται η υποχρέωση αποκαταστάσεως της ζημίας — συνεκδικασθείσες υποθέσεις 64 και 113/76, 167 και 239/78, 27, 28, 45/79, Dumortier κατά Συμβουλίου, ECR 1979, σσ. 3091, 3118 — καίτοι η υπόθεση αυτή δεν νομίζω ότι καλύπτει την περίπτωση όπου τα χρήματα παρανόμως δεν καταβλήθηκαν την ημερομηνία κατά την οποία έπρεπε να καταβληθούν.

Δεν νομίζω ότι η ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως αποτελεί την πλέον ικανοποιητική χρονική αφετηρία. Αν το Δικαστήριο κρίνει ότι υφίσταται ευθύνη, τότε ο ενάγων δικαιούται αποζημιώσεως. Δεν θεωρώ δίκαιο ότι, καίτοι ο ενάγων είναι αναγκασμένος να αναμένει για τη χορήγηση αποζημιώσεως μετά την ημερομηνία ασκήσεως της αγωγής του στο Δικαστήριο, λόγω της αναπόφευκτης καθυστέρησης στην εκδίκαση της υποθέσεως, δεν λαμβάνει και τους σχετικούς τόκους ενώ, αφού το Δικαστήριο επιλαμβάνεται το πρώτο με την άσκηση της αγωγής ο ενάγων δεν μπορεί να διαμαρτυρηθεί αν οι τόκοι δεν ανατρέχουν σε προγενέστερο χρόνο. Εγώ πάντως θεωρώ δίκαιη και πρόσφορη ημερομηνία, την ημερομηνία καταθέσεως της αγωγής στο Δικαστήριο, δηλαδή την 23η Μαΐου 1984.

Ως προς το επιτόκιο, ο ενάγων ζητεί 12 %. Η αγωγή του συντάχτηκε στις 16 Μαΐου 1984. Κατά το χρόνο εκείνο και μέχρι τις 31 Ιουλίου 1985 το νόμιμο επιτόκιο στο Βέλγιο ήταν 12 %. Ωστόσο από 1ης Αυγούστου 1984 το επιτόκιο μειώθηκε σε 10 %: βασιλικό διάταγμα της 17ης Ιουλίου 1985 (*Moniteur belge*, 23 Ιουλίου 1985). Επομένως το ανώτατο όριο που μπορεί να ζητηθεί κατά το βελγικό δίκαιο είναι ήδη 10 %. Ωστόσο η υπόθεση δεν διέπεται από το βελγικό δίκαιο αλλά από ένα αυτόνομο σύστημα κανόνων κοινοτικού δικαίου, οπότε στο Δικαστήριο εναπόκειται να καθορίσει το επιτόκιο που κρίνει πρόσφορο. Κατά τη γνώμη μου το Δικαστήριο θα πρέπει να δεχτεί επιτόκια που αντικατοπτρίζουν την τρέχουσα οικονομική πραγματικότητα, σημειώνω δε ότι ήδη έχει επιδείξει την πρόθεση να απομακρυνθεί από το επιτόκιο των 6 % που δεχόταν επί μεγάλο διάστημα, κάνοντας δεκτό το αίτημα για επιτόκιο 12 % στην υπόθεση 131/81, Berti, απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 1985. Στην υπόθεση 118/84, Επιτροπή κατά Royale belge, απόφαση της 20ής Ιουνίου 1985, το Δικαστήριο δέχτηκε επιτόκιο 8 %. Καίτοι δεν επρόκειτο για αγωγή αποζημιώσεως, νομίζω ότι το επιτόκιο εκείνο είναι πρόσφορο υπό τις παρούσες συνθήκες καίτοι μπορεί να υποστηριχθεί ότι η επιδικαζόμενη αποζημίωση αντικατοπτρίζει τη μείωση της αξίας του νομίσματος μεταξύ της ημερομηνίας ασκήσεως της αγωγής και της ημερομηνίας εκδόσεως της αποφάσεως. Νομίζω ότι είναι ευκταίο ένα ενιαίο σε κοινοτικό επίπεδο επιτόκιο για την επιδίκαση είτε αποζημιώσεως είτε τόκων υπερημερίας. Προτείνω λοιπόν στο Δικαστήριο να επιδικάσει επιτόκιο 8 % εν προκειμένω.

Δικαστικά έξοδα

Νομίζω ότι η Επιτροπή πρέπει να καταδικαστεί να καταβάλει στον Leussink τα δικαστικά έξοδα. Το αίτημα της Leussink και των τέκνων δεν εμπίπτει στο άρθρο 70 του κανονισμού διαδικασίας. Το άρθρο αυτό εφαρμόστηκε πάντως κατ' αναλογία μεταξύ άλλων στην υπόθεση 12/84, Κυπραίος κατά Συμβουλίου, απόφαση της 27ης Μαρτίου 1985. Κατά τη γνώμη μου, κάθε διάδικος στην αγωγή των μελών της οικογένειας πρέπει να φέρει τα δικά του δικαστικά έξοδα.

Προτείνω λοιπόν στο Δικαστήριο:

1) Να απορρίψει την αγωγή στην υπόθεση 169/83 και να καταδικάσει κάθε διάδικο στα δικά του δικαστικά έξοδα.

2) Να επιδικάσει στον ενάγοντα στην υπόθεση 136/84 το ποσό των 2 εκατομμυρίων βελγικών φράγκων ως αποζημίωση, εντόκως προς 8 % από 23 Μαΐου 1984 και να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.